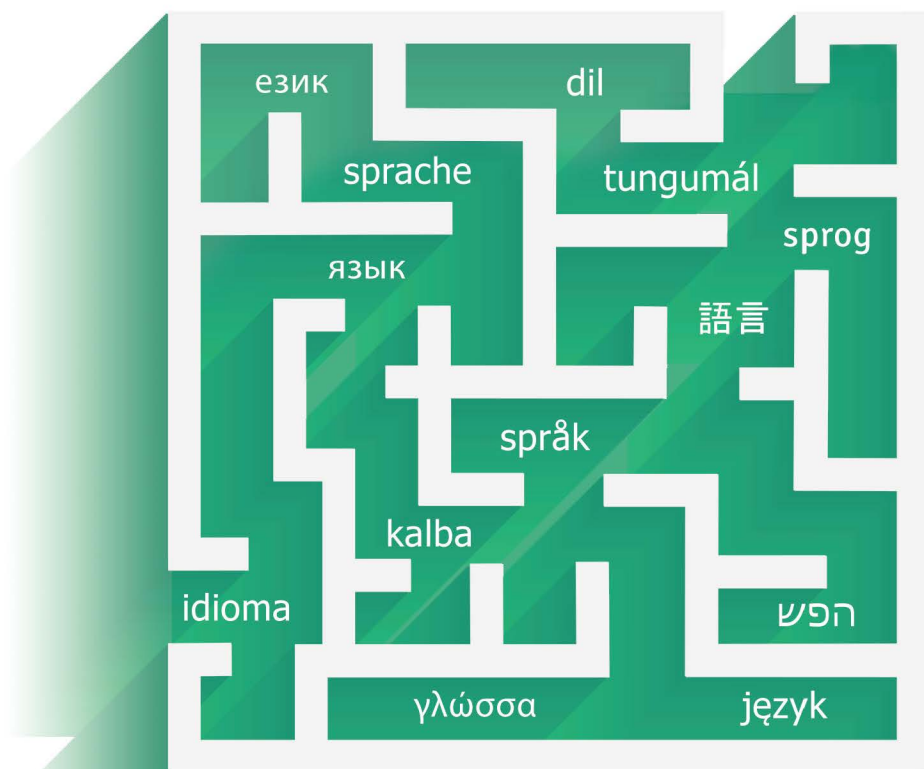

W POSZUKIWANIU TOŻSAMOŚCI JĘZYKOWEJ

Redakcja naukowa
Anna Hau i Marcin Trendowicz

Tom VI

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

W POSZUKIWANIU
TOŻSAMOŚCI JĘZYKOWEJ

Tom VI

W POSZUKIWANIU TOŻSAMOŚCI JĘZYKOWEJ

Redakcja naukowa
Anna Hau i Marcin Trendowicz

Tom VI

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
Gdańsk 2021

Recenzenci
dr hab. Małgorzata Borek, prof. UŚ
dr hab. Artur Czapiga, prof. UR
dr hab. Grzegorz Ojcewicz, prof. UWM

Redaktor Wydawnictwa
Anna Roman

Proofreading
Piotr Styk

Projekt okładki i stron tytułowych
Filip Sendal

Skład i łamanie
Mariusz Szewczyk

Publikacja sfinansowana ze środków
konferencji „Mówię, więc (kim?) jestem. W poszukiwaniu tożsamości językowej III”
oraz funduszu Zakładu Pragmatyki Komunikacji i Dydaktyki Języka Rosyjskiego
w Instytucie Rusycystyki i Studiów Wschodnich Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-291-5

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 11 37, tel. kom. +48 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
wydawnictwo.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: wydawnictwo.ug.edu.pl/sklep/

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 14 49

Spis treści

Słowo wstępne	7
-------------------------	---

Rozdział I

Tożsamość językowa narodów, regionów i mniejszości

Глава I

Языковая идентичность народов, регионов и меньшинств

Александр Шапошников

Этническая общность в зеркале языка и культуры (на примере индоевропейской семьи)	15
--	----

Magdalena Grabowska

Pomiędzy wykluczeniem a włączeniem – obraz tożsamości religijnej w dyskursie osób LGBT z perspektywy narracyjnej	27
---	----

Даики Хоригути

Восприятие обозначения «русскоязычные» в балтийских странах: социолингвистический опрос	39
--	----

Adam Jaskólski

Temporalne konstrukcje przyimkowe w polskiej gwarze mieszkańców wsi Wierszyna na Syberii	49
---	----

Мария Кулешова

Лексика как маркер языковой идентичности (на материале хорватского южночакавского говора)	59
--	----

Agata Łojek

Nazywam się (X), więc (skąd?) jestem – nazwisko a terytorialna i społeczna identyfikacja jednostki	67
---	----

Вадим Нечаевский

Билингвизм как причина варьирования единиц лексического уровня языка (на примере языка русских староверов в Эстонии и Польше)	79
--	----

Мария Онищук

К вопросу о формировании языковой культуры национального меньшинства (на примере украинской диаспоры США)	87
--	----

Aleksandra Wróbel, Maciej Laskowski

Język gimnastyki jako determinant niemieckiej tożsamości narodowej w XIX w.	97
---	----

Rozdział II
Tożsamość w kulturze, literaturze i folklorze

Глава II
Идентичность в культуре, литературе и фольклоре

Izabela Dłużyk	
Ptaki w polskim folklorze jako element tożsamości kulturowej Polaków	107
Анна Гик	
<i>Бедный и богатый</i> в поэтическом языке начала XX века	117
Марина Калинина	
Художественный перевод как зеркало идентичности (на материале перевода романа Ф. Достоевского <i>Бедные люди</i> на белорусский язык)	127
Татьяна Кобац	
«Я пою, следовательно, я существую».	
Песенный дискурс в аспекте идентичности россиян	137
Maciej Laskowski, Marcin Krawczak, Artur Urbaniak	
<i>De optimo senatore libri duo</i> as a cultural link between Poland and the Anglo-Saxon world	153
Maciej Laskowski, Tomasz Róg, Aleksandra Wróbel	
Polacks, Polonius and a Polonian pun: Polish historical and historic aspects in a Shakespearean tragedy	163
Марина Потёмина	
Язык как средство саморефлексии и социализации в литературе Германии после объединения	171
Татьяна Сироткина	
«Человек этнический» в зеркале художественного текста	181
Жанна Сладкевич	
Образ будущего в русских, польских и литовских поздравлениях в адрес детей: национально-культурный и прагматический аспект	191
Сергей Васильев	
«Един есть Бог, един Державин...». Стилиевые формы самоидентификации в лирике Г.Р. Державина	213
Noty o Autorach	223

Słowo wstępne

[...]

*trzeba śnić cierpliwie
w nadziei że treść się dopełni
że brakujące słowa
wejdą w kalekie zdania
i pewność na którą czekamy
zarzuci kotwicę*

Z. Herbert, *Zasypany z słowach*¹

Poszukując odpowiedzi na pytania, które nieuchronnie się pojawiają, gdy przyglądamy się tożsamości człowieka, odwołujemy się do jego różnorodnych relacji z historią, kulturą i społeczeństwem. Sposoby służące jednostce do (re)konstrukcji własnej podmiotowości oraz tożsamości uwidaczniają i jednocześnie determinują uwikłanie w owe relacje, wskazując przy tym na wewnętrzny – jednostkowy, może nawet egzystencjalny, ale i społeczny ich wymiar.

Spojrzenie na tożsamość jako na zagadkę, która konstytuuje się w różnorodnych narracjach pozwala na nieustanne poszukiwania w nich odpowiedzi, a zatem naukowe penetrowanie kontekstu kulturowo-społecznego otaczającego człowieka. Kontekstowość owa to różne elementy budujące świat człowieka i jego relacje: to język, tradycja, inny człowiek i relacja z nim, historia, wreszcie również – aktywność samego podmiotu. Badając tożsamość, odwołujemy się do perspektywy podmiotu działającego i doświadczającego, a zatem zagłębiamy się w proces tworzenia i funkcjonowania różnorodnych jego relacji ze światem. Związek tożsamości z kulturą i społeczeństwem jest nierozzerwalny, tożsamość jest bowiem rodzajem konstruktów kulturowego i tak trzeba ją traktować.

Rozważanie tożsamości przez ów pryzmat oznacza badanie tych działań człowieka, dla których język stanowi podstawę. Język jest fundamentem budowania świata, relacji społecznych, a zarazem jego nośnikiem – zatem nośnikiem tożsamości zarówno osobowej/jednostkowej, jak i społecznej/grupowej. Język, będąc narzędziem socjalizacji, wpływa na organizację doświadczeń człowieka, kształtując sposoby postrzegania i myślenia, przy czym sposoby te w wielu wymiarach okazują

¹ Z. Herbert, *Zasypany w słowach*, <https://wiersze.annet.pl/w,,13192> [dostęp: 12.12.2020].

się wspólne dla społeczności posługujących się tymi samymi językami. Badanie tożsamości jest swoistą penetracją relacji jednostka–kultura przez pryzmat języka. W nim wyrażają się sposoby doświadczania przez człowieka rzeczywistości – postrzegania, myślenia, przeżywania. Możemy zatem przyglądać się tożsamości jako narracji o przeżyciach własnych podmiotu oraz jego doświadczeniach społeczności i kultury.

Ta perspektywa badawcza jest osią konstrukcyjną szóstego już tomu monografii poświęconej zagadnieniom poszukiwania tożsamości językowej.

Pierwsza część monografii zawiera teksty, których problematyka oscyluje wokół tożsamości językowej narodów, regionów i mniejszości. Pierwszy artykuł wprowadza czytelnika w zagadnienia indoeuropejskiej (pra-)tożsamości etnicznej i samo-identyfikacji. Jego Autor, Aleksandr Szapozhnikow, charakteryzuje podstawowe systemy znakowe oraz ideologiczne indoeuropejskiego „praetnosu”, wskazując na język jako uniwersalne narzędzie jego realizacji.

Z kolei po narracyjną perspektywę badawczą sięga w swoim tekście Magdalena Grabowska, która analizuje dyskurs osób LGBT. Autorka próbuje, na podstawie analizy pozyskanych w trakcie wywiadów mikronarracji, scharakteryzować współistnienie w życiu osób LGBT w Polsce dwóch tożsamości: religijnej oraz psychoseksualnej. Dualność ta okazuje się wynikiem życiowych doświadczeń oraz zaobserwowanego konfliktu tożsamościowego osób wierzących o nieheteronormatywnej orientacji.

Daiki Horiguchi podjął próbę analizy metajęzykowego dyskursu osób rosyjskojęzycznych zamieszkujących kraje bałtyckie (byłe republiki radzieckie). W tekście analizowane są wyniki badania stosunku tych osób do określenia *русскоязычные* (*rosyjskojęzyczni*) w odniesieniu do nich samych, co w pewien sposób pozwala na scharakteryzowanie procesów samoidentyfikacji. Horiguchi na podstawie pozyskanego materiału wskazuje na niejednoznaczny stosunek respondentów do tego określenia, co wydaje się interesujące w kontekście postrzegania znaczenia języka oczystego dla budowania własnej tożsamości.

Ciekawy materiał językowy omawia w swoim artykule Adam Jaskólski, który sięga do gwary mieszkańców wsi Wierszyna na Syberii (koło Irkucka). Jest to wieś założona przez dobrowolnych osadników polskich na początku XX wieku, którzy przywieźli ze sobą na te tereny polską kulturę, religię rzymskokatolicką i mieszankę polskich dialektów. Na podstawie zebranego podczas wywiadów materiału językowego Autor szczegółowo analizuje występujące w ich języku temporalne konstrukcje przyimkowe, wskazując, w jaki sposób, pod wpływem języka rosyjskiego, ewoluował ten polski dialekt.

Z kolei chorwacki dialekt południowo-czekawski jest źródłem materiału badawczego dla Marii Kuleszowej. Przeprowadzona przez Autorkę analiza słownictwa dialektu mieszkańców wioski Pitve i Zavała pokazuje przeszłość i teraźniejszość użytkowników tego języka, zarówno zachowane w archaizmach obrazy przeszłości wyspy Hvar, jak również bliskie kontakty z użytkownikami języków romańskich. Leksyka, co podkreśla Maria Kuleszowa, jest markerem tożsamości językowej, a głównym wyróżnikiem badanego dialektu jest bogactwo archaicznego

słownictwa i zapożyczeń z języków romańskich (ok. 36%), przenikających niemal wszystkie grupy leksykalno-semantyczne.

Bogaty materiał językowy w postaci 516 nazwisk zawartych w dziewiętnastowiecznych księgach metrykalnych parafii Daleszyce, położonej w Górach Świętokrzyskich, stanowi pole badawcze Agaty Łojek. Autorka charakteryzuje związki nazwiska z identyfikacją człowieka, zarówno społeczną, terytorialną, jak i językową. Analiza antroponimów została osadzona w kontekście geograficznym i społeczno-kulturowym, ukazuje specyfikę badanych jednostek, w szczególności ich funkcję tożsamościotwórczą.

Językowi rosyjskich staroobrzędowców w Polsce i Estonii w perspektywie zagadnień bilingwalizmu przygląda się z kolei Wadim Nieczajewski. Autor bada wpływ długotrwałych kontaktów grup posługujących się językami rosyjskim, polskim (gwarami mazurskimi) i estońskim na zmiany w systemie leksykalnym, wskazuje też na swoisty rodzaj bilingwizmu jako cechę charakterystyczną rosyjskojęzycznych staroobrzędowców.

Maria Oniszcuk podejmuje temat zachowania języka ukraińskiego jako ojczystego przez przedstawicieli diaspory ukraińskiej w Stanach Zjednoczonych w drugiej połowie XX w. Autorka opisuje podejmowaną przez diaspore działalność wydawniczą, naukową, popularyzatorską, podkreślając jej znaczenie w podtrzymaniu i rozwoju kultury językowej Ukraińców, poczucia unikatowej tożsamości mniejszości.

Pierwszą część kończy artykuł Aleksandry Wróbel i Macieja Laskowskiego, którzy podejmują problem relacji pomiędzy językiem a tożsamością narodową, odwołując się do Jahnowskiego języka gimnastyki z XIX w. w Niemczech. Autorzy wskazują na narodotwórczy aspekt stworzonego wraz z ruchem gimnastycznym sformalizowanego języka. Ma on ogromne znaczenie dla kształtowania świadomości i tożsamości narodowej, postaw patriotycznych obywateli. W tekście pokazana jest istotna rola języka dla procesów wychowawczych jednoznacznie nacechowanych ideologicznie.

W drugim rozdziale monografii zawarte są teksty poświęcone problematyce tożsamości w kulturze, literaturze i folklorze. W artykule rozpoczynającym tę część jego Autorka, Izabela Dłużyk, analizuje rolę ptaków w polskim folklorze. Odwołując się do wierzeń ludowych jako jednego z czynników kształtujących tożsamość społeczną, opisuje ciekawy ich element, jakim są ptaki. Wykazuje, jak doniosłą rolę odgrywały w życiu tradycyjnych społeczności.

Anna Gik z kolei w swoich rozważaniach koncentruje się na analizie znaczeniowej haseł „biedny” i „bogaty” zawartych w *Słowniku języka rosyjskiej poezji XX wieku*. Autorka omawia znaczenie i etymologię wybranych leksemów, wskazując na różnice w ich nacechowaniu wartościującym, przedstawia też właściwości ich funkcjonowania w języku rosyjskiej poezji początku XX w., tworząc swojego rodzaju leksykograficzny, semantyczny i słowotwórczy „portret” słów.

W kolejnym artykule Marina Kalinina sięga do tłumaczenia na język białoruski powieści Fiodora Dostojewskiego *Biedni ludzie*, wskazując trudności w wyrażeniu w przekładzie zarówno intencji, jak i sposobów myślenia oraz postrzegania świata

przez rosyjskojęzycznego autora. Na podstawie tłumaczenia prezentowanego dzieła Autorka charakteryzuje sposoby przekładu wybranych conceptów, omawia trudności wynikające z różnic w konceptualnych obrazach świata zawartych w dwóch językach, co zasadniczo, jej zdaniem, determinuje tłumacza do dokonywania takich wyborów, które są egzemplifikacją językowych sposobów kształtowania obrazu świata. Przekład literacki konstruuje system „zwierciadeł” („pryzmatów”), pozwalający obserwować mechanizmy identyfikacji.

W kolejnym artykule Tatiana Kopac podejmuje temat dyskursu pieśni w aspekcie tożsamości Rosjan. Postawiona w tytule konstatacja: „Śpiewam, więc jestem” stanowi punkt wyjścia do analizy tekstów pieśni jako sposobów (re)produkcji kluczowych wartości i koncepcji kultury rosyjskiej, a w konsekwencji – tożsamości społecznej. Autorka opisuje językowy obraz świata zawarty w tekstach: kulturowy, etniczny, cywilizacyjny, wskazując na charakterystyczne elementy odzwierciedlające ów obraz.

Maciej Laskowski, Marcin Krawczak i Artur Urbaniak to autorzy kolejnego artykułu, w którym przedstawiają postać Wawrzyńca Grzymały Goślickiego oraz jego dzieło – traktat *De Optimo Senatore (O najlepszym senatorze)*. Zarówno szesnastowieczna postać, jak i tekst traktatu, który był kilkakrotnie wydawany w Anglii, są przyczynkiem analizy polsko-angielskich i polsko-amerykańskich relacji kulturowych.

Ten sam obszar relacji kulturowych penetrują w swoim artykule Maciej Laskowski, Tomasz Róg oraz Aleksandra Wróbel. Autorzy sięgają do *Hamleta* Williama Szekspira, w którym pojawia się bohater o polsko brzmiącym nazwisku Poloniusz. Analiza genezy owej postaci uwzględnia nie tylko wymiar historyczny, ale również dyplomatyczny tamtego okresu, co pozwala rzucić światło na związki dramaturga z szeroko rozumianą polsnością.

Marina Potiomina z kolei rozpatruje problematykę samoidentyfikacji, auto-refleksji i socjalizacji w literaturze niemieckiej po zjednoczeniu. Analizując twórczość Kurta Drawerta, Autorka przygląda się językowi stosowanemu przez pisarza – bada nowy dyskurs zjednoczenia w kontekście poszukiwania nowej – zjednoczonej – tożsamości. Przeprowadzona kontekstowa analiza pozwoliła zidentyfikować kluczowe sprzeczności zarówno na poziomie wariantów (podsystemów) tego samego języka, jak i na poziomie inwariantów wykorzystywanych do systemowego przewyciężenia tych sprzeczności.

Po teksty literackie współczesnych pisarzy uralskich i syberyjskich sięga w swoim artykule Tatiana Sirotkina, poszukując w nich językowego obrazu „człowieka etnicznego”. Autorka wychodzi z założenia i na podstawie przeprowadzonej analizy wykazuje, że w języku tekstów literackich odzwierciedla się etniczny składnik mentalności obecny w umysłach native speakerów. Podkreśla też znaczenie czynników regionalnych i kulturowych, które pozwalają rekonstruować zarówno narodowy, jak i regionalny obraz świata.

Autorka kolejnego artykułu skupia się na polskich, rosyjskich i litewskich tekstach życzeń dla dzieci, porównując je w aspektach narodowo-kulturowym oraz pragmatycznym. Żanna Śładkiewicz bada dostępny na stronach internetowych

specyficzny materiał językowy, wskazuje na jego uwarunkowania (determinanty) i zasady, które rządzą tą formą komunikacji. Przeprowadzona przez Autorkę analiza pozwala scharakteryzować zarówno cechy wspólne, jak i różnicujące życzenia elektroniczne badanych trzech języków, co ujawnia brak ich kulturowo-komunikacyjnej unifikacji.

Rozdział zamyka tekst Sergieja Wasiliewa. Autor w swoim artykule sięga do twórczości Gawriiła Romanowicza Dzierżawina, która stanowi dla niego ogromnie bogaty materiał badań i opisu artystycznych procesów samoidentyfikacji. Sergiej Wasiliew przez pryzmat twórczości poety przygląda się szerokiemu diapazonowi odpowiedzi na pytanie: *Kim jestem?*: poczynając od legend rodzinnych, poprzez obrazową fiksację płci, wieku, narodowości, kariery, przynależności religijnej, moralności (moralnych zasad), do maksymalnie treściowego, ale schematyzowanego Ja człowieka.

Zaprezentowane Czytelnikowi w monografii artykuły prezentują zapewne niewielki fragment szerokich relacji języka – tożsamości – kultury, pozostawiając jeszcze wiele pytań bez odpowiedzi. Przedstawione spektrum zagadnień i tematów, które z pewnością nie wyczerpuje bogatego źródła badanej problematyki, niech stanowi czynnik mobilizujący do dalszych poszukiwań tytułowej *tożsamości językowej*.

Dziękujemy wszystkim Osobom, bez których nie powstałaby ta publikacja. Jesteśmy szczególnie wdzięczni Szanownym Recenzentom: Pani dr hab. Małgorzacie Borek, prof. UŚ, Panu dr. hab. Arturowi Czapidze, prof. UR, oraz Panu dr. hab. Grzegorzowi Ojcewiczowi, prof. UWM, dzięki którym monografia uzyskała ostateczny kształt i poziom naukowy. Mamy też nadzieję na przychylne przyjęcie publikacji przez grono Czytelników.

Anna Hau

Tożsamość zawsze aktywuje się w sytuacji kontaktu z odmiennością.
Stąd znaczenie różnych wymiarów tożsamości zależy od typu zróżnicowania,
którego doświadcza jednostka.

Mirosław Sobecki